

Obsah

	PŘEHLED VELIČIN A JEJICH JEDNOTEK	11
	INDEXOVÁNÍ SYMBOLŮ	14
	ZKRATKY	15
1	ÚVOD (J. Pluhař)	17
2	ZÁKLADY NAUKY O MATERIÁLECH	19
2.1	Vnitřní stavba materiálů (V. Sedláček)	19
2.1.1	Vazby mezi atomy a molekulami	19
2.1.2	Typické vlastnosti materiálů	26
2.2	Základní pojmy termodynamiky (V. Sedláček)	29
2.2.1	Termodynamické soustavy	30
2.2.2	Fázové pravidlo	31
2.2.3	Termodynamické věty a termodynamické veličiny	32
2.2.4	Termodynamické rovnováhy	35
2.2.5	Nevratné děje	37
2.2.6	Statistická termodynamika	38
2.3	Krystalová mřížka a její nedokonalosti (J. Pluhař)	39
2.3.1	Krystalové mřížky	39
2.3.2	Mřížkové poruchy	47
2.4	Difúze v tuhých látkách (V. Sedláček)	56
2.4.1	Základní zákony a mechanismus difúze	56
2.4.2	Difúze v kovech a jednofázových slitinách	57
2.4.3	Difúze ve složitých slitinách	60
2.4.4	Difúze v nekovových materiálech	62
2.5	Fáze a fázové přeměny (J. Koritta)	63
2.5.1	Kovy a slitiny v kapalném stavu	63
2.5.2	Fáze v tuhých kovech a slitinách	64
2.5.2.1	Tuhé roztoky	65
2.5.2.2	Intermediární fáze	66
2.5.2.3	Rovnovážné diagramy	68
2.5.3	Fázové přeměny	81
2.6	Metody zkoumání struktury a fázových přeměn (E. Dorazil)	89
2.6.1	Světelná a elektronová mikroskopie	90
2.6.2	Rentgenová a elektronová strukturní analýza	101
2.6.3	Metody lokální mikroanalýzy	106
2.6.4	Metody zkoumání fázových přeměn	114
3	VLASTNOSTI MATERIÁLŮ	123
3.1	Fyzikální vlastnosti (V. Sedláček)	123

3.1.1	Pružnostní vlastnosti	124
3.1.2	Elektrické vlastnosti	127
3.1.3	Tepelné vlastnosti	130
3.1.4	Magnetické vlastnosti	135
3.2	Koroze a opotřebení (J. Koritta)	137
3.2.1	Koroze	138
3.2.1.1	Elektrochemická koroze	138
3.2.1.2	Chemická koroze	142
3.2.1.3	Druhy korozního napadení	144
3.2.1.4	Koroze nekovových materiálů	147
3.2.1.5	Protikorozní ochrana	149
3.2.1.6	Korozní zkoušky	151
3.2.2	Opotřebení	153
3.3	Deformační a lomové chování materiálů (J. Pluhař)	156
3.3.1	Napjatost a deformace	157
3.3.2	Druhy a mechanismy deformací	159
3.3.3	Závislost napětí a deformace u kovů	165
3.3.3.1	Deformační chování monokrystalů	165
3.3.3.2	Deformační chování polykrystalů	168
3.3.4	Odpeňovací pochody v kovech	174
3.3.4.1	Zotavení	175
3.3.4.2	Rekrytalizace	176
3.3.4.3	Další pochody při žhání kovů	180
3.3.5	Vznik a rozvoj porušení, lom	181
3.3.5.1	Druhy lomů	181
3.3.5.2	Nukleace a rozvoj porušení	183
3.3.5.3	Koncepce hodnocení lomového chování	183
3.3.6	Tečení a relaxace	187
3.3.6.1	Tečení a lom při tečení	187
3.3.6.2	Relaxace	191
3.3.7	Únava materiálů	192
3.3.7.1	Poškozování kovů únavou	192
3.3.7.2	Časový průběh únavy	194
3.3.7.3	Lom při únavě	195
3.3.8	Chování materiálů za složitých podmínek	198
3.4	Zkoušení mechanických vlastností materiálů (J. Adamka)	199
3.4.1	Odebírání vzorků	200
3.4.2	Statické mechanické zkoušky	200
3.4.3	Zkoušky tvrdosti	213
3.4.4	Zkoušky odolnosti proti křehkému porušení	221
3.4.5	Zkoušky za teplot odlišných od okolí	228
3.4.6	Zkoušky únavy	234
3.5	Technologické vlastnosti materiálů a jejich zkoušení (J. Adamka)	240
3.5.1	Zkoušky slévarenských vlastností materiálů	240
3.5.2	Zkoušky svařitelnosti	241
3.5.3	Zkoušky tvařitelnosti za studena	247
3.5.4	Zkoušky tvařitelnosti za tepla	249
3.5.5	Zkoušky obrobitelnosti	250
3.6	Zjišťování necelistvosti výrobků (J. Adamka)	250
3.6.1	Zkoušky prozařováním	250
3.6.2	Zkoušky zvukem a ultrazvukem	254

3.6.3	Zkoušení magnetickými a indukčními metodami	256
3.6.4	Kapilární zkoušky	258
3.6.5	Nové fyzikální metody zkoušení	259
3.6.6	Použití defektoskopických metod	260
3.7	Rozsah zkoušek a hodnocení výsledků (J. Pluhař)	261
4	TECHNICKÉ SLITINY ŽELEZA	263
4.1	Slitiny železa s uhlíkem (J. Koritta)	263
4.1.1	Čisté železo	264
4.1.2	Uhlík v technickém železe	264
4.1.3	Rovnovážná soustava slitin železa s uhlíkem	266
4.1.4	Rovnovážný diagram stabilní soustavy železo-grafit	272
4.1.5	Přehled strukturních složek v diagramu Fe-Fe ₃ C a Fe-C	273
4.1.6	Vliv vnějších podmínek na soustavu Fe-Fe ₃ C	276
4.1.7	Rozdělení slitin železa s uhlíkem	278
4.1.8	Praktický význam rovnovážného diagramu slitin železa s uhlíkem	279
4.2	Vliv dalších prvků (J. Koritta)	280
4.2.1	Doprovodné prvky škodlivé	281
4.2.2	Doprovodné prvky prospěšné	287
4.2.3	Přísadové prvky	290
4.3	Přeměny austenitu (E. Dorazil)	299
4.3.1	Tvorba proeutektoidních fází	299
4.3.2	Perlitická přeměna	301
4.3.3	Martenzitická přeměna	303
4.3.4	Bainitická přeměna	306
4.3.5	Transformační diagramy	308
4.3.6	Přeměny při popouštění	312
4.4	Teplné zpracování ocelí (E. Dorazil)	313
4.4.1	Žihání	315
4.4.2	Kalení	319
4.4.3	Popouštění	328
4.4.4	Povrchové kalení	329
4.4.5	Chemicko-teplné zpracování	332
4.4.6	Teplně mechanické zpracování	341
4.5	Konstrukční oceli a slitiny (J. Pluhař)	343
4.5.1	Rozdělení a označování ocelí	344
4.5.2	Oceli pro práci za běžných podmínek	348
4.5.2.1	Konstrukční oceli tř. 10 a 11	349
4.5.2.2	Konstrukční oceli tř. 12 až 16	353
4.5.2.3	Oceli k cementování	354
4.5.2.4	Oceli k zušlechťování	356
4.5.3	Oceli a slitiny se zvláštními vlastnostmi	363
4.5.4	Korozivzdorné a žárovzdorné oceli a slitiny	364
4.5.5	Žáropevné oceli a slitiny	376
4.5.6	Oceli pro nízké teploty	380
4.5.7	Oceli a slitiny odolné proti opotřebení	380
4.5.8	Oceli a slitiny se zvláštními fyzikálními vlastnostmi	381
4.5.9	Oceli na odlitky	383
4.6	Oceli a slitiny na nástroje (J. Adamka)	384
4.6.1	Požadavky na materiály na nástroje	385

4.6.2	Druhy nástrojových ocelí	386
4.6.3	Povrchové úpravy nástrojů	390
4.6.4	Další nástrojové materiály	391
4.6.5	Směry dalšího vývoje	392
4.7	Litiny (E. Dorazil)	392
4.7.1	Význam litin jako konstrukčního materiálu	392
4.7.2	Krystalizace a fázové přeměny litin v tuhém stavu	393
4.7.3	Druhy a vlastnosti litin	399
4.7.4	Tepelné zpracování litin	411
5	NEŽELEZNÉ KOVY A JEJICH SLITINY (V. Sedláček)	418
5.1	Značení a hlavní typy hutních výrobků	418
5.2	Přehled neželezných kovů a jejich slitin	420
5.2.1	Technicky nejdůležitější kovy	420
5.2.2	Hlavní typy slitin neželezných kovů	424
5.3	Mechanické vlastnosti	437
5.4	Fyzikální vlastnosti	439
5.5	Chemické vlastnosti	443
5.6	Technologické vlastnosti	445
5.7	Slitiny pro kluzná uložení.	446
5.8	Pájky	450
5.9	Ostatní neželezné kovy a slitiny	451
5.10	Směry vývoje neželezných kovů a slitin	451
6	SLINUTÉ KOVY A SOUSTAVY (J. Adamka)	452
6.1	Výroba a vlastnosti kovových prášků	452
6.1.1	Fyzikálně mechanické způsoby výroby	453
6.1.2	Chemické a další způsoby výroby	454
6.1.3	Vlastnosti kovových prášků	454
6.2	Zhutňování výrobků z prášků	454
6.2.1	Zhutňování s využitím tlaku	454
6.2.2	Tvarování bez působení vnějšího tlaku	455
6.2.3	Slinování výlisků z kovových prášků	456
6.3	Slinuté vysokotavitelné kovy	457
6.4	Slinutá ocel	457
6.5	Slinuté mikroheterogenní materiály	457
6.5.1	Slinutá kluzná ložiska	457
6.5.2	Pórovité kovové materiály	458
6.5.3	Kovokeramické třecí materiály	458
6.5.4	Slinuté nástrojové materiály	458
6.5.5	Slinuté kontakty pro elektrotechniku	460
6.5.6	Disperzně zpevněné soustavy	460
7	MATERIÁLY PRO JADERNOU TECHNIKU (J. Adamka)	461
7.1	Vliv záření na materiály	461
7.2	Reaktorové materiály	464
7.2.1	Materiály hlavních komponent reaktoru	464
7.2.2	Konstrukční kovové materiály pro jadernou techniku	465

8	VLIV VÝROBNÍCH POCHODŮ NA JAKOST OCELÍ (J. Adamka)	468
8.1	Běžné ocelářské výrobní pochody	468
8.1.1	Výroba oceli v kyslíkových konvertorech	469
8.1.2	Výroba oceli v Siemsenových–Martinových pecích	469
8.1.3	Výroba oceli v elektrických pecích	470
8.2	Ocelový ingot	471
8.3	Speciální metody při výrobě oceli	474
9	POLYMERNÍ MATERIÁLY (V. Zilvar)	477
9.1	Technický význam plastů a kaučuků	477
9.2	Základní pojmy a třídění polymerů	477
9.2.1	Chemická (molekulární) struktura	477
9.2.2	Polárnost polymerů	484
9.3	Molární hmotnost a její rozdělení	485
9.3.1	Střední molární hmotnost	485
9.3.2	Rozdělení molárních hmotností	487
9.4	Tvar makromolekul	487
9.4.1	Konfigurace makromolekul	488
9.4.2	Konformace makromolekul	490
9.5	Morfologie polymerů a krystalizace z tavenin	492
9.5.1	Morfologie částečně krystalických polymerů	492
9.5.2	Kinetika krystalizace z tavenin	496
9.5.3	Morfologie vláken	497
9.5.4	Morfologie polymerních směsí	498
9.6	Viskoelastické deformační chování polymerů	499
9.6.1	Lineární viskoelastická	499
9.6.2	Teplotní závislost viskoelastického chování	503
9.6.3	Energetický a entropický charakter deformací	504
9.6.4	Viskózní tok	505
9.7	Plasticita polymerů	506
9.7.1	Křivky napětí – deformace	506
9.7.2	Mechanismy plastické deformace	507
9.8	Pevnost a lom	509
9.8.1	Dlouhodobá statická a únavová pevnost	510
9.9	Degradace účinkem tepelné energie a záření	511
9.10	Příklady technického použití polymerů a kompozitů	512
9.10.1	Elektrotechnika	512
9.10.2	Potrubi a chemická zařízení	513
9.10.3	Dopravní technika	513
9.10.4	Části strojů	514
10	KOMPOZITY (V. Zilvar)	515
10.1	Charakterizace a členění	515
10.2	Kompozity s částicovými plnivý	516
10.2.1	Tuhost a pevnost	516
10.3	Kompozity s vyztužujícími vlákny	517
10.3.1	Zásady vyztužování	518
10.3.2	Tuhost a pevnost vláknových kompozitů	519
10.3.3	Mechanismus porušování vláknových kompozitů	520

11	DALŠÍ VÝVOJ V MATERIÁLOVÉ OBLASTI (J. Pluhař)	522
	ZÁKLADNÍ OBECNÁ LITERATURA	525
	DOPORUČENÁ LITERATURA K JEDNOTLIVÝM KAPITOLÁM	526
	PŘÍKLADY	528
	DŮLEŽITÉ KONSTANTY	535
	VYBRANÉ JEDNOTKY SI	536
	PŘEVOD NĚKTERÝCH JEDNOTEK DŘÍVE POUŽÍVANÝCH V DOMÁCÍ A ZAHRANIČNÍ LITERATUŘE NA JEDNOTKY SI	537
	PŘEHLED VYBRANÝCH PRVKŮ A JEJICH VLASTNOSTÍ	538
	REJSTŘÍK	541